ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 106, Temmuz 2020, s. 36-46

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.43823>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
2.05.2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.07.2020

Doç. Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
Müzik Öğretmenliği Ana bilim Dalı.
maliozdemir2001@yahoo.com

BAĞLAMA EĞİTİMİNDE "SAĞ EL TEKNİKLERİ" İLE İLGİLİ MATEMATİKSEL BİR YÖNTEM ÖNERİSİ¹

Öz

Bağlama'nın okullarda eğitim-öğretim süreçlerine katılması cumhuriyetten sonraki süreçleri kapsamaktadır. Öğretmen okullarında ve radyolarda başlayan bu süreçler devam etmiş, Türk Müziği Konservatuvarlarının kurulması ile de akademik hayatın içerisinde yer almıştır. Artık programlı ve metodik eğitim-öğretim sürecine girmiş ve müziğin genel kuralları ile ifade edilebilme noktasına gelmiştir. Geleneksel bir çalgı olan Bağlama'nın ilk icra edeceği ezgilerin başında geleneksel halk ezgileri gelmektedir. Bu ezgilerin bağlama ile çalınışında farklı çalma biçimleri/tezene ile çalma şekilleri kullanılmaktadır. Genel olarak "Çalma Tavrı", "Tavırlı Çalma", "Tavır Atma", gibi adlandırılan bu çalma şekilleri farklı kültürlerde farklı çalma şekillerini ortaya çıkarmıştır. "Konya Tavrı veya Tezenesi", "Zeybek Tavrı veya Tezenesi", "Yozgat Tavrı veya Tezenesi" gibi çalma şekilleri çoğunlukla Sağ El kullanımı ile ilgilidir. Sağ El'de tezenenin nasıl kullanılacağını ifade eden bu çalma şekilleri, belli ritimsel kalıplara (tartımlara) tezenenin hangi yönlere ve tellere vurularak çalınması gerektiğini belirlemektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bağlama'nın çalacağı öncelikli ezgiler geleneksel halk ezgileri olacağı gerçeğinden hareketle, eğitim-öğretim süreçlerine başlarken varılması düşünülen geleneksel çalma biçimlerini çalabilecekleri yeterliliğe sahip olabilmeleri bağlamında bir

sistemle sürecin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. "Bağlama Eğitiminde "Sağ El Teknikleri" İle İlgili Matematiksel Bir Yöntem Önerisi" de bu noktada ele alınarak açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Bağlama Öğretimi, Bağlama Eğitimi, Matematiksel Yöntem, Sağ el Teknikleri

A MATHEMATICAL MODEL PROPOSAL FOR "RIGHT-HAND TECHNIQUES" IN BAĞLAMA TEACHING/EDUCATION²

Abstract

Integration of Bağlama (Turkish folk instrument) teaching-education into academic curriculum relates to the Post-Republican period. The very same practice continued in teacher-training colleges and radios. With the establishment of Turkish Music Conservatories, it was also embedded into academic life. In effect a teaching-education practice based on a program and methodology began and it was thus viable to express music in connection with general principles. Traditional Folk Songs are among the first domains in which a traditional instrument, Bağlama, can be introduced. In order to play these songs by bağlama, there are different playing attitudes /playing by plectrum. These playing attitudes commonly named as "Playing Attitude", "Playing with an Attitude", "Showing Attitude" etc. gave birth to different styles of playing in dissimilar cultures. "Konya Attitude or Plectrum", "Zeybek Attitude or Plectrum", "Yozgat Attitude or Plectrum", playing styles are mostly related to using right hand. These playing styles that explain how to play plectrum by Right Hand indicate the way plectrum is played in specific directions and tapping strings for specific rhythmical models (tapping). As has been stated above, traditional folk songs are the lead songs to be played by Bağlama; thus, before starting teaching-education practices it is suggested to adopt a systematic procedure to improve the sufficient ability to perform traditional playing styles. At this point, A Mathematical Model Proposal for "Right-Hand Techniques" in Bağlama Teaching/Education has been explained.

Keywords: Bağlama Teaching, Bağlama Education, Mathematical Method, Right-Hand Techniques

¹ Bu çalışma 1996 yılında Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi tarafından yapılan "II. Ulusal Eğitim Sempozyumu"nda "Bağlama Eğitiminde Sağ El Teknikleri ile İlgili Matematiksel Yöntem" başlığı ile sunulmuş ve geliştirilmiştir.

²This study titled as "A Mathematical Model for Right-Hand Techniques in Bağlama Teaching/Education" was presented and developed in "II. National Education Symposium" in 1996 by Marmara University, Atatürk Faculty of Education.

GİRİŞ

Eğitim-öğretim ortamları öğreten ve öğrenenler arasında oluşan iletişim süreçleri ile yürütülmektedir. Yapılacak eğitim-öğretimin ne kadar süreceği, bu süreçte nelerin, nasıl öğretileceği, hangi materyallerin kullanılacağı, eğitim ortamının ne şekilde düzenlemesi gerektiği gibi birçok değişkenin birlikte ele alınması gereken karmaşık bir bütün olarak görmek gerekmektedir. Programlı eğitimde, bir sisteme bağlı olarak yürütülen eğitim/öğretim süreçleri girdi, işlem, çıktı ve dönüt üzerinden açıklanmaktadır. (Sönmez, 2001, s. 1-10) Eğitimde sistem yaklaşım olarak tanımlanan bu yapıda özellikle işlemler aşaması programın omurgasını oluşturmaktadır. Bir çalgının eğitim-öğretim süreçleri düşünüldüğünde de yapılacaklar genel olarak böyle düşünülmelidir. Çalgı eğitimi-öğretimi; bir programa bağlanarak, planlanarak ve basamaklanarak yürütülmesi gereken süreçler olarak gerçekleştirilmelidir.

Halk müziğinin en yaygın çalgısı olan Bağlama'nın eğitim-öğretim süreçlerine katılması yakın bir geçmişte başlamıştır. Geleneksel müziklerin, yakın bir tarihe kadar "usta-çırak" ilişkisi veya "meşk" yolu ile bir sonraki kuşağa aktarılacak veya öğretilerek ulaştırıldığı bilinmektedir. Bu süreçlerde bağlamanın öğretimi de genel olarak "usta-çırak" ilişkisi ile aktararak sürdürülmüştür.

Bağlama'nın okullarda eğitim-öğretim süreçlerine katılması cumhuriyetten sonraki süreçleri kapsamaktadır. Öğretmen okullarında ve radyolarda başlayan bu süreçler devam etmiş, Türk Müziği Konservatuvarlarının kurulması ile de akademik hayatın içerisinde yer almıştır. Artık programlı ve metodik eğitim-öğretim sürecine girmiş ve müziğin genel kuralları ile ifade edilebilme noktasına gelmiştir.

Geleneksel bir çalgı olan Bağlama'nın ilk icra edeceği ezgilerin başında geleneksel halk ezgileri gelmektedir. Bu ezgilerin bağlama ile çalınışında farklı çalma biçimleri/tezene ile çalma şekilleri kullanılmaktadır. Genel olarak "Çalma Tavrı", "Tavırlı Çalma", "Tavır Atma", gibi adlandırılan bu çalma şekilleri farklı kültürlerde farklı çalma şekillerini ortaya çıkarmıştır. "Konya Tavrı veya Tezenesi", "Zeybek Tavrı veya Tezenesi", "Yozgat Tavrı veya Tezenesi" gibi çalma şekilleri çoğunlukla sağ el kullanımı ile ilgilidir. Sağ El'de tezenenin nasıl kullanılacağını ifade eden bu çalma şekilleri, belli ritimsel kalıplara (tartımlara) tezenenin hangi yönlere ve tellere vurularak çalınması gerektiğini belirlemektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Bağlama'nın çalacağı öncelikli ezgiler geleneksel halk ezgileridir. Bu gerçekten hareketle, eğitim-öğretim süreçlerine başlarken varılması düşünülen hedefler açısından geleneksel çalma biçimlerini çalabilecekleri yeterliliğe sahip olabilmeleri amaçlanmaktadır. Bu gibi durumların gerçekleşebilmesi bağlamında bir sistemle sürecin yürütülmesi düşünülmelidir. "Bağlama Eğitimi/Öğretimi'nde "Sağ El Teknikleri" İle İlgili Matematiksel Bir Yöntem Önerisi" de bu noktada ele alınarak açıklanmıştır.

Aşağıda önermiş olduğumuz yöntem, Bağlama çalmaya yeni başlayanlar için bir öğretim modeli olmanın yanı sıra, yazılmış olan geleneksel halk müziği notalarının öğrenciler veya bağlama çalanlar tarafından kolayca algılanması ve anlaşılması için de bir çözümleme modeli önerisi olarak düşünülebilir.

MATEMATİKSEL İŞLEMLER İLE İLGİLİ KALIPLAR VE KALIPLARIN OLUŞUMU

Bağlama çalmada kullandığımız belli işaret ve kalıpları (ritim gruplarını) sembolleştirmemiz gerekmektedir. Bu çalışmanın merkezinde dörtlük nota (♩) almış

durumdur. Dörtlük notayı merkeze aldığımızda yukarı doğru katları, aşağıya doğru da parçaları bulunmaktadır. Dörtlük notayı bir tam değer olarak düşündüğümüzde bir tam'ın parçalarına ayrılan her ritim grubuna "Kalıp" adı verilerek numaralandırılmıştır. Numaralar daire içerisinde alınarak gösterilmiştir.

①		⑤
②		⑥
③		⑦
④		⑧

Bağlama çalmada çalma aracı olan Tezene'nin kullanım yönleri ok işaretleri ile gösterilmektedir. Aşağı doğru çalmak için aşağı yönde ok işareti (↓), yukarı doğru çalmada yukarı yöne ok işareti (↑) kullanılmaktadır.

Birim değer olan bir dörtlük notanın (♩) kendisi dahil 8 parçaya ayırabilmekteyiz. Çalma işlemini iki yöne oklarla (↓ ↑) gösterdiğimizize göre aşağıdaki kurallar ile işlemler dört aşamada/basamakta oluşturulacaktır:

1. Birim değeri (♩) parçalarına "Ayrarak" elde edilen kalıplar ve bu kalıpların Tezene kullanımları ile elde edilecek türevleri;
2. Bu kalıpların türevlerinin en az iki tanesinin "Birleştirilmesi" sonucu elde edilen yeni kalıplar;
3. Parçalarına ayrılarak elde edilen kalıpların türevleri ve bu kalıpların "Birleştirilmesi" ile elde edilen kalıpların "Büyütülmesi";
4. Parçalarına ayrılarak elde edilen kalıpların türevleri ve bu kalıpların "Birleştirilmesi" ile elde edilen kalıpların "Küçültülmesi" ile elde edilen kalıplar olarak açıklanabilir.

Şimdi bu dört (4) ayrı aşama/basamağı açıklayalım:

1. Birim Değeri (♩) "Parçalarına Ayırarak" Elde Edilen Kalıplar Ve Bu Kalıpların "Tezene" Kullanımları İle Elde Edilecek Türevleri;

①	
---	--

②	
---	--

③	
---	--

④	
---	--

⑤	
---	--

⑥	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">↓ ↓ ↓ a </div> <div style="text-align: center;">↓ ↓ ↑ b </div> <div style="text-align: center;">↓ ↑ ↓ c </div> <div style="text-align: center;">↓ ↑ ↑ d </div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">↑ ↑ ↑ e </div> <div style="text-align: center;">↑ ↑ ↓ f </div> <div style="text-align: center;">↑ ↓ ↑ g </div> <div style="text-align: center;">↑ ↓ ↓ h </div> </div>
⑦	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">↓ ↓ a </div> <div style="text-align: center;">↓ ↑ b </div> <div style="text-align: center;">↑ ↑ c </div> <div style="text-align: center;">↑ ↓ d </div> </div>
⑧	<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="text-align: center;">↓ ↓ a </div> <div style="text-align: center;">↓ ↑ b </div> <div style="text-align: center;">↑ ↑ c </div> <div style="text-align: center;">↑ ↓ d </div> </div>

Böylece ana 8 kalıbın Tezene vuruş yönleri ile toplamda 54 kalıp elde edildi. Birim notayı parçalarına "Ayırarak" yeni kalıpların elde edilmesi birinci aşama gerçekleşmiş oldu.

2. Bu Kalıpların Türevlerinin En Az İki Tanesinin "Birleştirilmesi" Sonucu Elde Edilen Yeni Kalıplar;

Bu aşamada parçalarına ayırarak elde ettiğimiz 54 kalıbın en az iki tanesi bir araya getirilerek oluşturulur. İşlem kalıpların türevleri ile toplama işareti ile (+) şu şekilde ifade edilir:

ÖRNEK:1) $③b + ②b =$ $+$ $=$

Birleştirme yoluyla elde ettiğimiz yeni kalıbımız, oldu.

Burada iki kalıp birleştirildi. Bu sayı artırılabilir.

ÖRNEK:2)

$②b + ④d + ⑥d + ③b =$ $+$ $+$ $+$ $=$

Birleştirme yoluyla elde ettiğimiz yeni kalıbımız, oldu.

Diğer yandan bir kalıp birden fazla yan yana kullanılacak ise bu durumda kalıbın önüne kaç tane aynı kalıbın kullanacağı yazılır, çarpma işareti (x) konularak işlem yapılır.

ÖRNEK:3)

$$\textcircled{3}b + 2x \textcircled{2}b + \textcircled{5}f = \textcircled{3}b + \textcircled{2}b + \textcircled{5}f = \textcircled{3}b + \textcircled{2}b + \textcircled{5}f$$

Bir diğer çarpma ve toplama işlemi de şu şekilde yapılabilir. Eğer birleştirilen kalıplar birden fazla kullanılacak ise;

ÖRNEK:4)

$$2x[\textcircled{6}d + \textcircled{3}b] = 2x[\textcircled{6}d + \textcircled{3}b] = \textcircled{6}d + \textcircled{3}b + \textcircled{6}d + \textcircled{3}b$$

3. Parçalarına Ayrılarak Elde Edilen Kalıpların Türevleri Ve Bu Kalıpların "Birleştirilmesi" İle Elde Edilen Kalıpların "Büyütülmesi";

İlk olarak parçalarına ayrılarak elde edilen 8 temel kalıp ve türevlerinden k kalıp dışındakiler 2'şer artırılarak sekiz (8) kat büyütülebilmektedir. K kalıp ise 2'şer artırılarak dört (4) kat büyütülebilmektedir. Büyütme işlemi gerçekleştirilirken:

Bir kalıp yazılır ve üzerine bir çizgi çekilerek kaç kat büyütüleceği rakam yazılır.

ÖRNEK:5)

$$\frac{4}{\textcircled{4}b} = \frac{4}{\textcircled{4}b} = \textcircled{4}b$$

ÖRNEK:6)

$$\frac{2}{\textcircled{2}b + \textcircled{4}d} = \frac{2}{\textcircled{2}b + \textcircled{4}d} = \textcircled{2}b + \textcircled{4}d$$

Diğer bir örnek:

ÖRNEK:7)

$$\textcircled{4}d + \frac{4}{\textcircled{6}d} = d \overset{\downarrow}{\text{♩}} \overset{\uparrow}{\text{♩}} \overset{\downarrow}{\text{♩}} + \frac{4}{\underset{\downarrow}{d} \overset{\uparrow}{\text{♩}} \overset{\uparrow}{\text{♩}}} = \overset{\downarrow}{\text{♩}} \overset{\uparrow}{\text{♩}} \overset{\downarrow}{\text{♩}} \overset{\downarrow}{\text{♩}} \overset{\uparrow}{\text{♩}} \overset{\uparrow}{\text{♩}}$$

ÖRNEK:8)

$$\frac{2}{\textcircled{7} \text{c}} = \frac{2}{\begin{array}{c} \downarrow \quad \uparrow \quad \uparrow \\ \text{d} \end{array}} = \begin{array}{c} \downarrow \quad \uparrow \quad \uparrow \\ \text{d} \end{array}$$

4. Parçalarına Ayrılarak Elde Edilen Kalıpların Türevleri Ve Bu Kalıpların "Birleştirilmesi" İle Elde Edilen Kalıpların "Küçültülmesi";

Yukarıda açıkladığımız temel sekiz (8) kalıbın ikişerli artırılarak "sekiz kat" küçültülmesidir. Küçültülmesi düşünülen kalıp veya kalıpların altları çizilerek kaç küçültüleceği (2, 4, 6, 8) rakam olarak yazılır.

Dikkat edilmesi gereken nokta şudur: kalıplardan ① numaralı kalıp 8 kat, ② numaralı kalıp 6 kat ve diğer kalıplar (③④⑤⑥⑦⑧) ise 4 kat küçültülebilir.

ÖRNEK:9)

$$\frac{\textcircled{4}d + \textcircled{2}c}{2} = \frac{d \text{ (down)} \uparrow \downarrow \uparrow + c \text{ (up)} \uparrow \uparrow}{2} = \text{down} \uparrow \downarrow \uparrow \uparrow$$

ÖRNEK:10)

⑥ d + ③ b + ④ c + ② a =

4

↓ ↑ ↑ ↓ ↓ ↑ ↓ ↑ ↑ ↓ ↓

d + b + c + a =

4

Buraya kadar;

- a. Birim notayı merkeze alarak, birim notanın "**Parçalarına Ayrılması**" sonucunda elde edilen 54 kalıbın oluşumunu,
- b. Parçalarına Ayrılarak elde edilen kalıpların "**Birleştirilmesi**" sonucu elde edilen yeni kalıpların oluşumunu,
- c. Parçalarına Ayrılarak ve Birleştirilerek elde edilen kalıpların "**Büyütülmesi**" sonucunda kalıpların oluşumunu,

d. Parçalarına Ayrılarak ve Birleştirilerek elde edilen kalıpların "**Küçültülmesi**" sonucunda kalıpların nasıl oluşturulduğunu açıklamış olduk.

Yukarıda yazılanları sonucu olarak bir halk ezgisinde bulunan küçük değerlerin öğrenciler tarafından algılanması için aşağıda bir çözümleme yapacağız.

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR No : 18
İNCELEME TARİHİ : 7. 6. 1970
2. İNCELEME TARİHİ : 1990
YÖRE
AMASYA
KAYNAK KİŞİ
YÖRE EKİBİ
SÜRE : ♩ = 76

PENCEREDE PERDE BEN

DERLEYEN
T R T İSTANBUL RADYOSU
THM MÜDÜRLÜĞÜ
DERLEME TARİHİ
1966
NOTALAYAN
NİDA TÜFEKÇİ

Bu ezgide işaretlenen yerler aynıdır. Bu kalıpları tezene vuruşları olmadan büyüterek çözümleyeceğiz. Sesleri kullanmadan sadece ritmik yapıyı çözümleyeceğiz.

Seslerle yazıldığında ise şu şekilde sonuçlanır:

Sonuç

Öğrenme bir yönüyle “Kasıtlı Kültürlenme” olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak davranış değişikliği kazanması süreci olarak da açıklanabilir. “Öğrenme bilinçli ve amaçlı bir etkinliktir. Öğrenme etkinlikleri kişide davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla bir kişi ya da grup tarafından düzenlenebileceği gibi, bilgisayar, televizyon, film, kitap gibi çeşitli materyallerde yer alan görsel ve yazılı sembollerle de sağlanabilir” (Fidan, 1996, s. 11). Burada Fidan’ın da belirttiği gibi, eğitim/öğretim süreçlerinde yazılı sembollerden yararlanma yoluyla öğretme/öğrenme etkinliği yapılabilmektedir. Önemli olan, az zamanda, az enerji ile ve az masrafla kalıcı öğretimin/öğrenmenin gerçekleşmesidir.

Çalgı eğitimi/öğretimi bireyselleştirilmiş bir etkinliktir. Gerek usta-çırak ve gerekse de meşk yoluyla gerçekleştirilen geleneksel eğitim/öğretim süreçleri de bireyselleştirilmiş etkinlikler olarak değerlendirilebilir. “Bireyselleştirilmiş öğretimde her öğrencinin kendi yetenek düzeyine uygun bir biçimde yönlendirilmesi, kendi düzeyine uygun öğrenme tekniklerinin uygulaması ve sonuçta her bireyin kendine özgü düzeyde davranması beklenmektedir.” (Demirel, 2000, s. 145)

Bu yaklaşımlar bağlamında, "Bağlama Eğitimi/Öğretimi'nde "Sağ El Teknikleri" İle İlgili Matematiksel Bir Yöntem Önerisi" başlıklı çalışmamızın sonucunda dört aşamada/basamakta ele aldığımız sağ el tekniklerinin öğretimi ile ilgili olarak;

- a. Sekiz temel kalıp ve bunların tezene biçimleri olan 54 kalıp bütünsel olarak öğretim sürecine dahil edilmektedir,
- b. Elde edilen kalıplar birleştirmesi ile sınırsız yeni kalıplar elde edilerek sağ el teknikleri geliştirilmektedir.
- c. Kalıpların büyütülmesi ve küçültülmesi ile birçok geleneksel halk ezgisinin nota yazımlarında yer alan karmaşık pasajlar, basitleştirilerek çalınabilme olanağı sunmaktadır.
- d. Böylece, daha kolaylaştırılmış anlaşılır bir şekilde, bağlama çalmada sağ el tekniklerinin öğretimi gerçekleştirilecektir.

Sonuç olarak; "Bağlama Eğitimi/Öğretimi'nde "Sağ El Teknikleri" İle İlgili Matematiksel Bir Yöntem Önerisi" olarak sunduğumuz bu çalışmanın, Bağlama’nın eğitimi/öğretim süreçlerine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Ataman, S. Y. (1938). Anadolu Halk Sazları. İstanbul: Burhanettin Matbaası.
- Demirel, Ö. (2000). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Fidan, N. (1996). Okulda Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Gazimihal, M. R. (1961). Musiki Sözlüğü. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gökçen, D. M. (2017). Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Çalgılar. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kuliyev, O. (1982). Tar Programı. Bakü: Azerbaycan Devlet Konservatuarı
- Öger, B. (1987). Türk Kültür Tarihine Giriş (Cilt 9). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özdemir, M. Ali (2014). Bağlama/Tambura Albümü Marmara Üniversitesi Yayınları-İstanbul

Sönmez, V. (2001). Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı. Ankara: Anı Yayıncılık.

TRT Halk Müziği Repertuarı

Yekta, Ç. O. (1986). Türk Musikisi. İstanbul: Pan Yayıncılık.